

ÍNDEX¹

Pròleg	9
--------------	---

I. EDAT MITJANA

1 Els trobadors (I: 1)	15
2 Ramon Llull (I: 2-3)	29
3 Les cròniques (I: 4)	49
4 Literatura de divulgació moral i teològica: Francesc Eiximenis i Vicent Ferrer (I: 5)	63
5 La Cancelleria i l'oratoria parlamentària (I: 6)	77
6 Narrativa breu (I: 7-8)	83
7 <i>L'espill</i> de Jaume Roig (I: 9)	99
8 La prosa religiosa: Isabel de Villena (I: 10)	109
9 La lírica: De l'Edat Mitjana al Renaixement I (I: 11)	117
10 La lírica: De l'Edat Mitjana al Renaixement II. Ausiàs March (I: 12)	131
11 Moments de l'Humanisme català (I: 13)	139
12 Bernat Metge I (I: 14)	145
13 Bernat Metge II: <i>Lo somni</i> (I: 15)	155
14 La nova narrativa (I): <i>Curial e Güelfa</i> (I: 16)	163
15 La nova narrativa (II): <i>Tirant lo Blanch</i> (I: 17)	175
16 Els cercles valencians a través de l'obra de Corella (I: 18)	189

II. SEGLES XVI-XIX

17 Els gèneres tradicionals: la poesia (II: 19)	201
18 Els gèneres tradicionals: el teatre (II: 20)	213

¹ Entre parèntesi donem la referència al volum i tema que correspon dins els tres manuals editats a la UNED. Cal tenir en compte que per al volum de *Literatura Catalana I* ens referim a la 2ª edició (2006). Els de *Literatura Catalana II* i *III*, respectivament, són de 1998 i 1999.

19	El Renaixement: <i>Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa</i> (II: 21)	235
20	La poesia manierista: Pere Serafí (II: 22)	245
21	Barroc i Neoclassicisme (II: 23)	249
22	El Romanticisme (II: 24)	253
23	Els Jocs Florals i la seva època (II: 25)	259
24	La Renaixença (II: 26)	265
25	La poesia: Jacint Verdaguer (II: 27)	271
26	El teatre: Àngel Guimerà (II: 28)	285
27	La narrativa de Narcís Oller (II: 29)	301
28	La crítica literària (II: 30)	313
29	El canvi de segle a través de les estètiques modernista i noucentista (II: 31-32)	317

III. SEGLE XX

30	L'Escola Mallorquina (III: 19)	327
31	La poesia modernista. Joan Maragall (III: 20)	341
32	Narrativa i teatre modernistes (III: 21)	357
33	Carner i el Noucentisme (III: 22)	361
34	Joan Salvat-Papasseit i els avantguardismes (III: 23)	369
35	La prosa narrativa i el teatre, del Noucentisme als anys 30 (III: 24)	375
36	La poesia (I): Generació del 36, l'exili i la recuperació (III: 25)	379
37	La poesia (II): Riba, Foix i Espriu (III: 26)	391
38	La poesia (III): Pere Quart, Joan Brossa, Gabriel Ferrater, Vicent Andrés Estellés (III: 27)	401
39	Les memòries (III: 28)	409
40	Josep Pla i Joan Fuster (III: 29)	417
41	Rodoreda, Villalonga, Pedroló, Calders (III: 30)	429
42	La vitalitat del teatre en el segle xx (III: 31)	439
43	El darrer quart del segle xx (III: 32)	447

MOMENTS DE L'HUMANISME CATALÀ

Seleccionem un text que pot ser representatiu de la introducció de l'Humanisme i a la vegada és una de les mostres més característiques de l'estil classicitzant: el pròleg a l'*Scipió e Aníbal* (posterior a 1395), de **fra Antoni Canals**, confeccionat sobre els autor clàssics i Petrarca.

Es pot apreciar com, malgrat la pruija per la llengua i la temàtica tan pròpia dels humanistes —com delata la problemàtica referent a la Fortuna, que assenta nogensmenys en Sèneca—, la perspectiva teològica i moral és d'allò més tradicional; ho podem comparar fàcilment afrontant-lo a les idees de Metge a començos del llibre IV. Per tant, es pot considerar una característica figura mixta, pròpia del moment de transició que defineix l'Humanisme.

Scipió e Aníbal de fra Antoni Canals

(Del pròleg)

Per lo gran plaer que vostra senyoria trobava en aver lo parlament de Scipió e Aníbal e la batayla sagüent, en la qual lo dit Scipió Africhà fou vençedor, volent servir a la dita vostra senyoria, som estudiat de traura lo dit parlament, axí planàriament com millor he pogut. Per què, ligint de una part Tito Lívio, qui el posà assatz largament, e d'altra Francesch Patrarcha, qui en lo seu libra appellat *Africha* trectà fort belament e diffusa, he aromansat lo dit parlament sagons mon petit enginy.

E après de voler-ne fer servir a vostra altea, han-m'i mogut III rahons: la primera és per mostrar la fortuna temporal com és alanegoza e instable; la segona és per notar la victòria campal com és duptosa e variable; la terça és per provar la fin del guerrer mundanal com és vituperosa e miserable.

La variació de la fortuna apar en Aníbal e Scipió, car, com per gran temps la fortuna hagués favorejat al dit Aníbal en gents e en armes e en grans astúcies, lo qual, segons que diu Valeri, tota la cavaleria del cel

havia singularment armat contra los romans, dels quals féu tan gran destrucció, en la batalla que es donà en Cannes, que posà Roma a perill de ésser despoblada, après de les grans astúcies de què usà molt arterosament. Car una vagada féu que lo sol e la pols vench a l'encontra a la fas dels romans, ab qui es combatia. Altra vagade, com se metés en fuyta, ordonà una enboscada ab què gasanyà la batalla. Altra vagade ordonà que gran multitut dels seus cavalés se'n passà a la host dels romans, e féu-los portar vestidures longues, sotz les quals portaven armes amagades; e com los romans, sagons lo costum de aquel temps, los resebesen a merçè, tolent-los les armadures que a manifest portaven, matent-los-se detràs, com los ditz romans se combatessen ab Aníbal, los cavalés, combatent detràs, ab les armes que avien portades amagadament, e Aníbal combatent devant, foren vençutz los dits romans. E com en les dites totes precedents cozes, la dita fortuna lo agués axí elevat e per lonch temps favorejat, soptosament lo laxà caure, e axalsant Scipió, son anamich. On apar manifestament la instabilitat, o estat incert, de la dita fortuna. E per ço dehia Francesch Patarcha, en persona de Paulo Emílio:

«Ay las! E per què crida? Certes, per tal com veg abaxar e caure les altitutz sobiranes. ¿E què em val aver posade la mia cadira en la sobirana part de les honors, pus que la fortuna és axí variable, mudant soptozament ses favós? Car, en un punt, les sobiranes coses ugala ab les jusanès, e les mimves cozes e baxes monta a les sobiranes; la terra egala ab lo cel, e la erba patita dita ysop, ab lo cedra. ¡O fortuna!, pus que no romans per tots temps una, ¿per què em són sforçat de retanir forcívolment la tua roda? Dignes-me: on és la corona reyal? Certes, ab tu cau soptozament, e cerca en qual esquex de rocha, o en qual cova, se porà mills amagar. ¿E on són les multitutz dels pobles que em suplicaven? ¿On són les ciutatz que avem subjugades a fer-nos trahut? ¿On són los servidors qui volien bazar nostres petjades? Ja, ja s'és partida de nós la fortuna cruel e falsa, la qual ab los blandimentz o adolciments engana les penses flagues dels hòmens. Are veyg, per cert, que no era ferma la cadira, la qual tant fàcilment és cayguda.»

Molt alt senyor, no ens cal ligir en altres llibres, si volem gardar los cassos de nostres temps, on vesem reys desgradatz, exallatz, atarratz, e grans hòmes deseretatz. Creu jo que assò permet la sobirana Providència per mostrar a nós que no ens devem apropiari açò qui no és nostra; car, pus que atorgam que són béns de fortuna, no els devem convertir en béns de natura, los quals han certs, determanats e sagurs posseydós, qui en los béns de fortuna són incertz.

E per ço diu Valeri en lo VI libra, en lo títol *De mutació de fortuna*, que molt són alanegables e frèvolz los béns de fortuna, e són fetz sem-

blants a les calçes dels minyons, de les quals no sap hom de quin peu són. Axí matex los béns de fortuna, qui són fort duptozes, qui soptozament aleneguen e se'n van, car no poden apregonar ni fermar lus reyels, car són posats al flat o bufament de la dita fortuna, qui ens gita adés a una part, adés a altra, laxant caure soptozament los hòmens que avia col·locats en la sobirana altea de la roda variable e voluble, acabussant-los en la pregoneza de les misèries.

Per què, no deuen ésser jutjats béns, pus no han perseveransa, ni duració, ni certenitat, car aquesta és lur natura. E per ço diu Boeçi que lavós la fortuna mostra lo seu gran poder, com dins una hora fa l'om ésser beneventurat o miserable. De la qual fortuna fa gran sermó Aníbal ha Scipió, segons apar en lo V capítol del sagüent tractat.

E com de la dita fortuna haja jo feta gran mencion, rahonablement poria ésser enterrogat per vostra senyoria: ¿E ja quina coza és fortuna?

A la qual qüestió respon Sènecha en lo terç libre *Dels benifetz*, e diu que fortuna és Déu, qui ens dóna les cozes delitables d'aquest món, variablement e instable, car a la una les dóna, e a l'altra les toll; a qui les ha toltes les dóna, e a qui les ha dades les toll; adés ne dóna molt, adés poch; a uns les dóna per lonch temps, a altres per poch, sagon's lo beneplàcit de la sua volentat. E axí diem que Déu no és dit fortuna sinó com diversament dóna les dites cozes, axí com no fou senyor sinó com hac servents. Per què, après del derrer juy Déu no serà fortuna, cor no variejarà sos béns, tolent ni donant-los.

Mas, poria hom rehonar contra Sènecha, dient: ¿Com se pot fer que Déus sia fortuna, car nós diem que la fortuna és instable, variable, mutable, enganadora, inicha, cruel, desconexent, adés mala, adés bona, adés per hom, adés contra hom, les quals cozes dir de Déu seria gran error e blasfàmia singular?

Respon Sènecha que, com diem «fortuna instable, variable», que aquí prenem «fortuna» per lo contrari del primer. Car primerament prenem per fortuna Déu, qui ens dóna les cozes plaents, mutables e variables. Mas, com diem que la fortuna és variable e instable, prenem per la fortuna les cozes delitables e variables que Déus nos dóna, axí com són honors, riqueses e delectacions carnals, les quals cozes són molt instables, car muden-se de uns en altres, e són variables, car adés són poques, adés grans, adés nul·les, a forma de luna. E axí diem que la fortuna, en quant ha sgart a les cozes delitables, és mutable e inconsistent.

On, axí com diu Boeçi que, stant inmutable, fa moure totes les cozes, axí matex Déus, com és dita fortuna, stant inmobile, dóna les

cozes que de lur natura són variables, mutables e instables. Mas com diem que la fortuna és enganadora, iniqua, cruel e desconexent, açò ve de part nostra, qui, rezebent les dites delectacions, que són apalades béns de fortuna adventiçis, som enganatz, qui ens pensam que tostemps degen romanir ab nosaltres; e som-ne fets inichs, cruels e desconexents, qui per los dits béns cometem iniquitat, crueltatz, engans, he som fets desconexentz a Déu, ni ens conexem com son en la sobirana part dels dits béns. Hoc encare, som enganats dients la fortuna ésser cruel, iniqua, iroza, terrible e desconexent, car per la mutació de les dites delectacions caem en gran error, crehens e averans que Déus se haja envés nosaltres cruelment e irosa, ab terrible rigorositat, e que ens gir la care e ens desconega, lavors, con nos toll los dits béns e no els dóna sasons nostra imflat desig. Com, emperò, diga sant Gregori que algunes cozes nos denega Déus misericordiosament, les quals, per sobres de nostra inoportunitat, dóna ab la sua mà irada. E açò apar en lo libra Dels Nombres, en lo XI capítol, on se lig que com los fills de Isrel demanassen abundància de carns, ab gran instància importuna, prenent en fastig la mannà, Déus los tramès innumerable multitud de gatles; e com les menjassen, e tinguessen lo boçí en la bocha, la ira divina devalà soptosament sobre els, qui els matà.

E com diem que la dita fortuna adés és bona, adés és mala, açò és vici de nostra parlar, qui les delectacions diem béns, e a les tribulacions mals; com, emperò, moralment, res no sia bon sinó virtut, ni mal sinó vici.

E com Aníbal se fiàs massa en les victòries que avia obtengudes, a la fin se trobà enganat per la fortuna voluble, instable e inconstant.

La sagona rahó perquè he treta la dita batayla, és per notar la victòria campal com és duptosa e variable.

No trop, entre totes quantes cozes són jus Déu, matèria més incerta que compendre la rahó e causa de la victòria en les batalles. Cor, en una batalla se lig que són estatz vensadors los cristians, e en altra los imfezels; en una los més, en altra los menys; en una los requirents, e en altra los desefiatz; en una aquel qui avia feyta la injúria, e en altra lo injuriat; en una lo just, e en altra lo pecador. En les quals victòries no és hom vivent que y puscha bé assignar la rahó. E com? ¿Qui dirà rahó e causa suficient per què sent Loys, rey de Fransa, combatent-sa contra los imfezels, fo pres en Egipta e morí en la presó? Déus és aquel qui sap les causes e les rahons, lo qual donà conseyll dues vagades als fills de Isrel, que isquessen a combatre contra los de Benjamín, e los ditz fills de Isrel foren vençuts en la prima e sagona batayla, e no agren victòria fins a la tercera.

Adonchs, si es fa an aquesta, ¿per què Aníbal, qui fou axí victoriós en moltes batalles, fou vençut en aquesta? No y ha millor resposta sinó que Déus ho sap clarament, si ja no dehim que per ventura li defaliren algunes cozes qui solen donar gran speransa de obtanir victòria en les batayles.

La primera és actoritat de príncep, sens la qual no es deu algun combatre; car al dit príncep és acomanada la cura del ben públic, al qual pertayn de extirpar, ab guerra o ab batalla, los anamichs de la coza pública.

La segona coza és causa justa; car diu sant Agostí que aqueles batalles e guerres són justes, que punexen les injúries e fan tornar a justícia la injúria culpablement comesa.

La terça cosa és intenció dreita, la qual deu aver sgart a una de dues cozes, ço és: o que el bé sia promogut o que el mal sia esquivat. Per ço diu sant Agustí que els vertaders cristians mouen les guerres e batalles, no pas per cobejança de riqueses ni per crueltat de venjansa, sinó solament per refrenar los mals, per promoure los bons, e per metre e conservar la terra en pau. Car sdevé's que la actoritat del príncep serà vera, e la causa justa, emperò, per la prava e mala entenció que y concorrà, la batayla serà feta injusta. Per tal diu sent Agostí que cobezejança de noura, crueltat de venjança, coratja inflat e superbiós, iniquitat de rebel·lió e desig de senyoria fan culpables e injustes les batalles.

La quarta coza és la fola presumció, car Déus toll lo cor als qui massa presumexen de lur força. E per ço diu sent Agostí:

«Sàpies, cavaler, que per ço no has vençut, cum has presumit de tu matex; car aquel pert la batalla, qui presumex de ses forces ans que es combata.»

La çinquena coza és descarragar-se de pecats, car anar carragat en lo cors de ferra, e de dins la ànima de plom, és de tot apregonat l'om a terra; e en lo fet de les armes se deu entendrà aquel proverbi qui diu: «Gara de peccats veyls». E per ço los doctós dien que els fiyls de Isrel, axint a la batayla per consell divinal, foren vensuts dues vagades, e perderen XL milia hòmens; car féu-s'i purgació dels pecadors qui eren entra els.

Adonchs, si Aníbal defalí en alguna de les V cozes, aquela creu que sia la rahó per què fou vençut.

La terça rahó que m'ha mogut a traure la dita batalla, és per a provar la fin del guerrer mundanal com és vituperosa e miserable.

Maravell-me fort de Aníbal, qui fo axí gloriós en armes com fou la fin tant miserable, matant si matex ab verí, en la qual coza mostrà gran flaqueza de cor. E aparexia que més vençien les sues astúcies e angins que la sua vigor, com en la sua fin haja usat de tanta flaquea; car matar si matex, de flaquea procesex de cor, lo qual no ha virtut per sostenir lo mal, per lo qual squivar se mata. E per ço dix Aristòtil, en lo terç libra de les *Ètiques*, que aquel qui mata si matex és flach e mol, qui no ha cor per sostenir la pena qui li ve endavant, ans per fúger a aquela se mata.

Major fortaleza agra mostrada Aníbal matant-se ab aquels qui els volien aprehonar, ho, si fos pres, de sostenir la mort que li agren donade los romans; on se mostrara pus virtuós, ab se ferma paciència, que com se matà el matex. E si Sempso, com se matà, no u hagués fet per inspiració divinal, hom lo jutjara per flac. Semblantment dich de Rachias, de la mort del qual se lig en lo segon libra dels *Machabeus*, al XIII capítol.

E no solament los doctors cathòlics són de aquesta opinió, ans encare Plató, qui en un libre apelat *Phedro* posa que algun no deu ociure si matex, car la ànima deu axir de aquest món purgada de totes males passions, la qual cosa no fa la persona qui es mata, car ho s'oçi per tristot, o per temor, o per oy, o per esperança de major bé, ço és, de fama o de immortalitat; e totes aquestes cozes són passions. Per què, mal és fet de matar si matex. E per ço diu Plató que Déus és punició del dit mal; fa que les ànimes de aquels qui es maten van per gran temps entorn del cors e engir del loch on la persona se matà. Mas posa lo dit Plató que aquella mort és bona com la persona mata en si les passions e delectacions carnals, car la ànima de aquel, estant en lo cors, se'n puja en lo cel per pura contemplació, sedades e reposades les passions. Per les quals cozes apar que Cathó, qui matà si matex, és indesrahonablement loat, en la sua mort, per Sènecha, en les sues *Epístoles* e en lo libra *De providència*.

Adonchs, com Aníbal, traent la sua ànima del cors ab cruel verí, no sia mort gloriosament, ans viciosa, e, segons que posa sent Agustí, les obres viciozes sien significades per nombre XI, car és nombre qui primerament se lunya del comte de deu, qui significa le observància dels manaments; per ço lo sagüent tractat és departit en XI capítols, en los quals tot cavalier pot ésser instruït en quina forma és perillosa cosa voler massa afactadament estar, viure e perseverar en divisions, bregues, guerres e batayles.

El *Llibre de Fortuna e Prudència*, el *Sermó* i la *Medecina* són tres obres burlesques de Bernat Metge que pretenen parodiar textos medievals: els debats, els sermons i els *lletovarís* (composició poètica que imitava les receptes farmacèutiques per a curar el mal d'amor), respectivament.

Del *Llibre de Fortuna e Prudència* s'han triat dos fragments: el primer és la llarga descripció burlesca que l'autor fa de Fortuna on s'observa que alguns vocables emprats donen a la descripció un cert aire de crueltat. El segon fragment —i final de l'obra— és la resposta irònica i sorneguera de Metge després d'haver escoltat els plantejaments de Prudència sobre la justificació del bé i del mal i la necessitat de la fe per entendre els designis de Déu. L'actitud irònica de Metge demostra clarament la seva ètica de no acceptar tot allò que la raó no pot entendre.

En el fragment del *Sermó* podem observar com Metge utilitza la mateixa estructura dels sermons religiosos en la seva versió de paròdia: presenta el tema, fa resar l'Avemaria i desenvolupa el tema. El tema proposat és que la vida és tenir amics i riqueses. A continuació, el poema mostra una sèrie de consells irreverents.

De la *Medicina* s'han extret els fragments més característics d'aquest poema: el que fa referència a la terminologia, a vegades inventada, de la composició de la recepta farmacèutica; el lèxic parodiat de la màgia i del embruixament; i l'al·lusió a personatges del món de la medicina i d'altres propers al cercle d'amistats del nostre autor.

D'altra banda, en el camp de les traduccions, fem notar el domini de la llengua: de l'*Ovidi enamorat* hem escollit l'extensa i detallada descripció de la bellesa de l'enamorada del protagonista que serveix, a més a més, per justificar, davant el lector, el desig de gaudir d'ella. En oposició a aquesta preciosa descripció, hem inclòs la de la vella traïdora: breu, cruel i sarcàstica; cal notar-hi també la situació amorosa en què queda el protagonista i la

hiperbòlica i despietada venjança que pensa per a la vella. Del **Valter e Griselda** hem volgut incloure el final feliç de l'obra com a petit homenatge a la pobra Griselda després de tantes penúries, crueltats i sofriments que ha hagut de passar.

Llibre de Fortuna e Prudència

Jo us ho diré ab grossers mots:
 primerament los cabells tots
 tenc escampats sobre la cara,
 e la part dreta fon pus clara
 e menys pelosa que cristall;
 l'un ull semblava fos gra d'all,
 ben parat, e no se'n vesia,
 del qual un riullet eixia,
 qui demostrava que ploràs;
 l'altre movia gran solaç,
 que sinó riure no fasia,
 e movia tal alegria
 que semblava fos embriaga.
 En la faç hac una tal plaga
 que la meitat era mig morta;
 e fon cinta d'una redorta
 de vímens mesclats ab fil d'aur.
 Los seus vestits trop gran tresaur
 mostraven que devia haver,
 jats que hom podia ben veser
 que no eren tals prop la carn.
 En ma fe, no ho dic per escarn,
 ne com no m'altava molt d'ella:
 no em pens que en la sua gonella
 cabessen dos diners de pebre.
 Crei que ella em cuidava decebre
 metent-me garsa per colom,
 car no dava pervén que un plom
 presàs tot quant ella vesia,
 que dels continents que fasia
 no en pogra far mais l'empeaire.
 Però no us pensets que fos gaire
 sencera ne forts de son cors,

que un gep portava sobre el dors,
 e puis, que era llejament ranca;
 car del taló se dava en l'anca
 de l'una part, quan se movia,
 e com avant anar volia
 tornava dos passos atràs;
 e puis havia la un braç
 pus curt que l'altre la meitat.
 E quan haguí un pauc mirat
 aquest diable tan horrible,
 que, ab moviment incomprendible,
 una gran roda que menava
 de l'una mà en l'altra mudava
 incessantment, ab gran brogit,
 e volguí tornar un petit
 atràs, e no em poguí ges moure.

E semblà'm que ab falles de foc
 m'hagués hom donat per la cara,
 car no em volgra partir encara
 de la sua gran excel·lença.
 Ez ab fina benvolença
 acompanyà'm fins a la mar,
 e féu-me en la barca pujar
 ab què eu era vengut aquí,
 e dix: «Donzelles, donats-li
 cascuna un plaisent baiser.»
 Ez ieu volguí'm agenollar
 ab cor que li besàs les mans;
 mas correc-me abraçar abans,
 e besa'm fort honestament.
 E les altres encontinent
 ab cara rient m'abraçaren,
 e, burlant, la barca vararen,
 partint-se corrent denant mi.
 En tal punt, que despuis no vi
 elles, ne res que us haja dit;
 sinó que em trobé en cell partit
 en que fui al començament,
 can la mar e el contrari vent
 me fasien lo cap rodar.